

La Ladinia te televizion

La Ladinia „Ntèur Mèisules“ te n film grandieus dla televizion de Bulsan!

Egon Rusina te Cuecenes.

Trasmiscions - Egon Moroder dl Rusina, nosc artista, caricaturista, naturalista, turista y pseudo „bon Crist“ à dat na desmustrazion de n viver auternatif, permez al consumism, al oportunism y al afarism sèuramenà che l'ie te nosc mond uzidentel.

Chi ne n'pa nia udù y gudù, dan za doi enes, ora dla Rai-TV de Bulsan, n film documentar de passa n'èura, tla rujeneda tudèsca dal titul „Rund um die Sella“ dl reghisser tudèsch de Bayern Hans-Dieter Hartl, che ie na marueia de sensibiltà ambientela y de cuscienza culturel-soziela de viers de na grupa etnica de mendranza, chëla ladina!

Chëi che ne n'ia urtà a udèi chësc film dla Ladinia – tët su dut te nosta valedes, sun tiera y nce t'laier tla Ladinia : Val de Fascia, Val Badia, Fedom y Ampèz, y la valeda de Gherdëina – se à dessegur arjumà na documentazion grandieusa y sluminènta, na documentazion geografich-ambientela, ma nce etnich-storica ntèur ai ladins dla Dolomites, cun si carateristiche urigineles y autonomes, de „vester“ y de rujeneda, te si raion da montes, da bie prei y da bòsc, y che ie bonamènter una dla 7 marueies dl „Crià“, che nosc Senièur à abù la gran mania lergia y bënulènta de nes scinché y mèter a desposizion, per nosc bujens, ma nce per n mantenimènt respunsabl, a nêus ladins, cun za. 2.000 ani de storia urmei, y nia puec che ne n'ie mo mei boni de se rënder cont de nosta etnia autonoma! No pa?

La sustanza dl film

Trajan adum – y n desmincian danièura n grumon, per gauja de nosta materia grija nia plu defin frësca - se lecurdons cun plajèi dla paura jëuna, blòta y scialdi lezitènta via n Fedom, dla vita da paura y dla vita soziela y produtiva da mat stenteda te chël raion cun na jënt omia y artenienta; on mo

tla urèdla l bel cianté y l mpèni ala rujeneda, n relazion a si passà storich cun l Tirol tirolesc-tudèsch tla Val de Fascia, y pona ons mo t'uedl la beliscima panoramiches cun la pruzescion y cun la bela „mèdes“ furnides da festa a La Val via i Badioc, y cun Roberta Melauner dla Majun de La lla y mo n valguni te chëla beliscima stua da paura y autentica, cun ustaria, y n furnimènt ladin, defin a puntin! Y nêus de Gherdëina on pona dessegur y dantaldut nce udù l Aiut Alpin Dolomites cun Raffael Kostner de Stlejuc, cun leprò urmei dal scumenciamènt nce si doi fredesc piloc da snait y da gran virtù, Marco y Gabriel!

Y dut chësc bel filmat a culëures fova danièura na sustanza etnica „ladina“ sota y drèta, tëtta su da na regia profesciunela bavareja, dl mièur livel, te na co-produzion TV dla Rai de Bulsan y dla TV bavareja nstësxa.

Egon Moroder dl Rusina

Ma za. n diesc menuc defin „sui generis“, defin y da mat nteressanc y gudibli ie bën stac chëi cun nosc Egon dl Rusina. Cuneschiù per si vèta y virtù artistica y caricaturistica, y per si gran „verve“ de uriginalità y de anti-cunformism, têuc su te na luegia ambientela dla natura salvera, sot al parèi da crèp de Secèda, japé dl ciampnil de Cuecenes, a piè da Gialèces ite, de viers dl gran crèp de Urtijèi, che porta ai 2.500 metri de autèza y ulache n possa jì cui schi da pert da surèdl, che l'ie na marueia! Mbën, nêus de Urtijèi savon urmei dai aniscimi che Egon ie da abiné, d'instà, mé cassù, ulache èl viv na vita scëmpla defin y naturela, ma plèina de de bona

sèures y de na sustanzialità senzièra, che produj nce „criatività“ y pensieres soc, tres la gran pèna y la sburdles dla natura, dl di y dla nuet, dl surèdl, dla plueia y dl vènt, di stelfons dl tēune y dl tarlui, y cun la fantajies dla nibles y l mister dla luna, cun l linèus y l bon ciatu dla codla de vita che ie l surèdl!

L „Rusina“, che cunèsc l'ert y l'estetica ju per l „stivel“ y nce oradecà, ie d'instà cassù, te si luegia defin sia, tl mascimo chiet, canche l'ie di y canche l'ie nuet, prësc bele te si 29ijima edizion! Chësc ie dessegur na medejina che mé èl cunesc, y che la „criazion“ nes dajësxa debant, sce assan l curaje de chësc viers, suvènz dessegur nce rie y problematich! No pa?

La cosses cun Egon, che l film „Rund um die Sella“ nes à mostrà y documentà, ie truepiscimes, defin sotes y senificatives: la cëura, si lat, l mèujer, l cujiné, i spaghèc, l sugo, l bon vin, si frigidaciadoia giaveda tl fonz, y pona si bela brea curta sambën (che lajù tla val nsci ziviliseda ne pössen nia drè'tré sèura !?) – y pona mo n cumpani de Sëlva, Josef Perathoner de Ronch, che ova iusta urtà a jì a l cri, n chël di – y nsci inant, che n adurvësxa feter n cudejel o na cërta cunteda longia, a ulèi di dut, nce te si dimension metafisich-filosofica, aldò de chël che iel uni dit y rujenà.

Pitl comentar

Chësc fossa mpue' stat la cossa n cont de chësc bel film documentar, che ie n tòch de cultura y de etnia ladina, per si cont, y che ie t'atualità da uni di y de dut l ann sometuda ala culonizazion provinziela fulestiera, che ie possessiva y sirièusa, y che ne se fërma nia, y cun massa suvènz nosta mascima bënulènza y cunlaurazion! Sce son mo rëidli, y boni de udèi, de audi y de ntènder! No pa?

Oscar Prinoth

Pra na pruzescion a La Val. (Foto: Hans Pescoller)